

KRITIKAI SZEMLE.

Ligeti Ernő: Föl a bakra. Regény. Az Erdélyi Szépmíves Céh kiadása. Kolozsvár 1925. 8-r. 159 l.

Ligeti munkája tulajdonképen nem regény, hanem amatőr-felvétel az utódállamok életéből, csak úgy mint Gulácsy Hamuesője. Amiket ők leírnak, jól ismert tünetei az utolsó évek felületi elhelyezkedésének. Mert a világháború zárójelenteivel kaleidoszkópszerű átcserélődések történnek mindenféle abnormis sülyedésekkel és transzformációkkal: a piros zölddé fakul, hegyormok a mélységekbe hullanak, folyók iszapja a sziklák gerincére vetődik, évszázás fenyők a patak mellé csúsznak, jámbor fűzek a felhők közé fészkelődnek. Kevésbé virágnyelven ez ennyit jelent: vasúti bakterek banki asztalhoz görbültek, főispánok biztosítási ügynökökké rongyolódtak, templomi butorok bányaiagazgatói fauteuil-ökbe omlottak, városi tanácsosok pudli mellé kerültek, ügyészek, törvényszéki bírák föl a bakra! Bizonyos, hogy ez a terület nagyon termékeny az írók számára, meg aztán hálás és érdemes dolog is ezeket a tükördarabokat összerakni az utókor számára, hogy meglássa bennük egy modern özönvíz apályának első fázisait. Gulácsy és Ligeti műértő szeme fölfedezte ezt az új irodalmi aranymezőt, ezt a legerdélyibb téma-terepet és sikerült is nekik két jellegzetes kultúrképet megörökíteni fajunk leörlődésének történetéből. Gulácsy szerencsésebb volt az invencióban; ő átfogóbb szimptomáját látta meg ennek az új Noé korszaknak, ami talán évszázadon át lesz életjelensége az új hullámfelületnek. Hiszen hamueső hull, egyre hull, de néha katasztrófálisabban, Herculáneumokat, Pompéjiket temet, máskor szerényebb, olyan mint a Fáráo jelenetben az évezrek pora, de azért egyre hull, hull, feltartóztatlanul. Vajjon meddig bírják a pirámisok?... Ligeti modelje csak az impériumváltozást jellemzi, ő csak egy emberöltő típusát öntötte meg, ez a típus ezzel múzeumba is kerül. Ha Taine klasszifikációját alkalmaznám Ligeti munkájára, akkor meg is jövendölhetném, hogy könyvének addig terjed élete, ameddig ez a típus, vagy legalább az emléke horizonton marad. Úgy vagyunk vele, mint Gvadányi nótáriusával, vagy Kisfaludy Károly alakjaival: a nagy tömeg csak addig ismeri őket, ameddig az élet szállítja ezeket az iparcikkeket, azután már elfordul tőlük, mert érthetelenné válnak előtte. Ez nem azt jelenti, hogy Ligeti könyve az irodalmi tisztavirágok közé tartozik. A könyvek értékét nem a tömeg esztétikája kvalifikálja, hanem a választottaké. És a választottak mindig megértéssel fogják hallgatni a multnak ezt az elfojtott dalát.

Mert Ligeti tagadhatatlanul sok igazsággal állította össze Elekes sorsát. Ahogy ő várja az optimisták bizakodásával a helyzet megfordulását, kötelet fon minden pókhálóból, minden szivárványfoszlányból a sülyedő hajónak, ezt a nuance-ot mindnyájan átéljük. Az is tény, ahogy Elekes hisz faja naivságával a jogi formák szentségében, s nem gondol rá, hogy a jog paragrafusait mindig az uralmon levők írják; ahogy a magyar latájnerosztály ügyefogyottságával húzodozik a reális életpályáktól s boldog, ha meglapulhat egy bank bizonytalan árnyékában: És hányszor sirtunk, mikor az Elekesi butorok, konyhaberendezések útra keltek, idegen urak szolgálatába álltak! Hányszor láttuk szegyenkezni Elekeseket a pellengéren: az ószeren, mert az ószer lett egyetlen jövedelmi forrásuk. Azt is láttuk, mikor Elekesék néha-néha tanulmányi kirándulást rendeztek materiális mezőkre cigaretta- vagy valutaspekulációkkal.

síralmas eredményekkel, mert a nagy átalakulásba ők nem hozták magukkal más kvalitásokat, csak nagy adag élehetlenséget s idejét mult önérzetet. Így csúszik Elekes lefelé. Utoljára is az éhség töri le az önérzetét s löki helyes útra: föl a bakra, mert a munka nem szégyen, csak kenyeret hozzon. — Mindez, mondom, szomorú igazság. És az is az életből van véve, ahogy családi-fézske felborul. Mert a regény páratlan oldalain az asszony züllése szalad kegyesítősképpen. Hiszen, sajnos, a nyomorúság leőröfölte erkölcsi érzékünket is. Minket is elfogott az uralkodó düh: valami örült, felszabadult élnívágás, ami mindenütt tépi a láncokat. Nincs hatalom, amely visszatartsa a lázadó ösztönöket. És kétségtelen, hogy a háború sokkal inkább megrontotta a női világot, mint a férfiit. A férfit még megköti az önérzet, feji öntudat, történelmi tradíció, de a nőt, legfennebb csak — az életkora. De ha az asszony még a jó Balzaci éveket tapodja, akkor... És Ligeti itt is sok igazsággal megy lépésről-lépésre: hogy fedezi fel Kelemen biztos nézése a behamvazott gyémántot, hogy kelti fel benne a hűságot, az élnívágást, minden asszonyi szerkezet ősi mozgatóit; hogy ékelődik a hiteletársak közé az idegen árnyék, aztán a megszokás, hétköznapok unalma, majd elhidegülés, elfordulás, utálat, — ezt minden pszichológus tudja. Ebben nincs is sok eredetiség, Ligeti ismert receptek alapján dolgozik. Ligeti az asszony metamorfózisánál inkább a lélek ütferein tartja a mutatóujját, a férfi sorsánál inkább a külsőségre, a dekorációra összpontosítja figyelmét. Az asszony alakja sablonosabb, Elekesé eredetibb, hiba azonban, hogy végső lelki megfordulásával Ligeti drámai idegességgel végez.

Mindez azonban nem azt jelenti, hogy Ligeti regénye az Új földesúr kategóriájába tartozik. Nem, azon a polcon más a sujtás és más a vitézkötés, ez hiányzik Ligeti munkájáról s ezért nem fogja megtalálni az utat a magyarság szívéhez. Mert az eredeti Elekes a lelkünkéből szakadt, rajta borong egy tragikus évtized szomorúsága s egy gyötrelmes keresztút rejteit fonsége. A magyar faj néma hőroza ő, kinek martirsága hangtalanul, szinte részvétlenül hull be az utca sarába. És Ligeti semmit sem látott ennek a humorából. Ő Zola impassibilitéjével, bizonyos olcsó előkelőséggel nézi Elekest: az ő bemutatásában Elekes inkább saját élehetlenségének áldozata, mint a malomkövek brutálításának. Ezzel a nézőszöggel aztán a mű el is vesztette általános, maradandó, nemzeti értékét. Meg vagyok győződve, hogy Ligeti tudatosan törölte le, amit letörölt. Ő nem él velünk lélekközösségben. Nemcsak Elekes rajja, hanem azok az újságírói nyegleségek, amiket Stern és Várady magán bölcsekedéseiben olvasunk, azok is hangosan bizonyítják, hogy ő csak mosolyog az elekeskedésen és az egész erdélyieskedésen. Hát ezzel tényleg vele kell születni, vagy hogy az ő szavát használjam, ehhez „nevelődni” kell. Ezt a „romantikát” nem értik meg idegen virágházak hajtásai. Majd — talán — idővel... Anteus regéje sem mese egészen. De nem beszélek róla, tárgyalása úgy sem tartozik ide. Főlemlítettem, mert minden desztilláló esz- közt föl kell állítani, ha egy irodalmi munkát filtrirozni akarunk.

Ligeti sokat fejlődött utolsó regénye óta. Műve tudatos építőmester munkája, aki tisztában van feladatával, logikus az anyag megválasztásában, s biztos kézzel rakja össze a tégladarabokat. Szerkesztésben már túl van a nehézségeken. Különösen ebben a tekintetben jelent mostani könyve nagy lépést írói fejlődésében. Már az alakokról nem mondhatnám ugyanezt. Legsikerültebb az Elekes-pár arcképe, különösen az Elekesé. A többiekről... Dosztojevszki azt mondja, hogy a regényíró a teljesen közönséges embereket se mellőzheti, nem lehet a regényt mind csupa típusokkal megtölteni. Ez igaz. És, Istenem, annyi hétköznapi alak fut az utcán, irodákban, műhelyekben, piacon, hogy az ember néha azt sem tudja róluk, hogy melyik az első részük s melyik a hátulsó...

Ligeti stílusa világos, kifejező, szemmel láthatólag kerüli a pompát; brilliroz, leírásokkal nem tölti az időt, csak egy-két erős vonással dolgozik. Mondatszerkezetét néhol maga rontja el, nem akar túlságosan pedáns lenni. Itt volna egy kérés, de ez a kérés szól nemcsak Ligetinek, hanem minden erdélyi írónak. Az erkölcsi törvények és a helyesírási szabályok kötelezők akármilyen kormányváltás esetén is. Ami különösen a helyesírás törvényeit

illeti, ez a categoricus imperativus most — kisebbségi életünk miatt — sokkal kényszerítőbb, mint ezelőtt. Semmiféle kényelmet vagy fényűzést nem engedhetünk meg magunknak ebben a tekintetben. Gyermekeink a sok idegen nyelv tanulása miatt a magyar nyelvnek csak fogyatékos ismereteivel hagyják el az iskolát; az anyanyelv tökéletes megismerése szempontjából a könyvekre s a hírlapokra vannak utalva. Legyen tehát minden hírlap, de különösen minden könyv egy-egy iskola, ahonnan tanulni lehessen. Semmi esetre sem engedhető meg tehát az ilyen ligetizmus; „kiakarta élvezni”, „el tudnék menni”, „kitudnám fejezni” stb., mert a *ki*, *el* igekötők nem a *tudni* és *akarni* igékhez tartoznak, tehát nem szabad egybe írni velük. Az igazság kedvéért meg kell jegyezni, hogy ilyen s ezekhez hasonló hibákba léptenyomon belebotlunk más írónál is, de éppen ezért van helye a figyelmeztetésnek, mert erdélyi irodalmat lehet csinálni — pontos helyesírással is.

Rass Károly.

Két magyar tárgyú román regény.

F. Aderca: *Moartea unei republici roșii*. Editura „Ancora”. București, 1924. 8-r. 208. l.

George Cornea: *Nebunia lumii*. Editura „Poporul”. București, 1924. 8-r. 165 l.

Íme két véresen és vörösen magyar tárgyú román regény napjainkból. Véresen és vörösen magyar tárgyú, mert az 1919-es magyarországi bolsevizmus és az ellene viselt román hadjárat a két könyv háttere és levegője.

Az elsőt csak a rövidség kedvéért neveztem regénynek, mert igazában csak lazán összefűzött képsorozat *Egy vörös köztársaság haláláról*. A szerzője, Aderca Felix, pacifista, humanitárius író (sz. Moldvában 1891-ben; jelenleg a bukaresti munkaügyi minisztériumban szolgálati főnök). Irodalmi munkássága (egy pár kötet regény, költemény, tanulmány) főleg H. Barbusse hatása alatt áll, akinek „Tűz”-ét nemcsak hogy románra fordította, hanem, éppen a címben jelzett írásával, némileg utánozta is. Hangsúlyozom, hogy csak némileg, mert alatta marad a tragikus felfogás mélységében, a háboru borzalmainak rettentő festésében. Egyedül derűjével, az idillikus jelenetek nagy számával mulja felül, no meg az érzéki, sőt buja aláfestésű képek keresésével.

Ezeket, a különben szertehulló jeleneteket csak a főhősnek tekinthető, szociálista lelkivilágú Aurél káplár személye kapcsolja össze a nagyváradi Szigligeti-Színházról kezdve Ermihályfalván, Nagy- és Ujlétán, Kabán, Vámospercsen, Fegyverneken, Törökszentmiklóson, Szolnokon, Abonyon át egészen a pesti Mária-Terézia kaszárnyáig, a Rietzig és a budapesti korzókig megmulatóhelyekig.

Az író együtt érez a szenvedőkkel s nem ragadtatja magát sovén túlzásokra. Szerető szemmel nézi „a rövid csizmás, csöndes magyar földműveseket, a tarka selyemkendős, gyors járású magyar nőket”, akik mindenkivel békésen megférnek, ha „a nyelvüket, hitüket, földjüket és barmaikat nem bántják.” Főhőse, Aurél káplár, olyan érzelmekkel jár Nagyvárad utcáin, „mint a római legionárius Alexandria görög negyedében.” Lelkivilágára jellemző, hogy ezredétől, Ermihályfalváról, bemegy Nagyváradra a Szigligeti-Színházba, hogy „igazi, eleven magyar életet lásson, mert vonzza minden igazán eredeti élet.” Az előadáson megismerkedik két kedves, szép nővérrrel, akik angolul magyarázzák meg neki a „Rinaldó gróf” jeleneteit. Álmélkodva tudja meg, hogy iskolázott falusi lányok, akik Uj-Létán özvegy édesanyjukkal egy kis boltot vezetnek. (Később meg is látogatja őket az előnyomulás során).

A továbbiakban az ütközetek és a táborozások során bemutatja Kún Bélát, Szamuely Tibort, Garbayt, a házkutatásokat stb., stb. Érdekesen ítéli meg a helyzetet: „A magyar vörös köztársaságot nem a vezetői buktatták meg, sein a román katona vitézsége, hanem a saját gyökértelensége, léjogulatlansága.” Abonyban megismerkedik egy Ilonka nevű szép, művelt magyar lánnyal s a könyv hátralevő részét a hozzá írt levélbeli beszámolók te-

szik ki. Ezek közül különösen megkapó az Anonymus szobráról festett meleg, lírai hangulatkép és gondolatsor.

Aurél káplár mellett derűs, itt-ott bánatos színekkel festett képet ad egy szabóról, aki hadbaszállásakor, a vasutnál, nem meri megcsókolni szívbelijének az arcát, nehogy a rája ragadó puder és festék miatt bajtársai halálra csúfolják. Abonyban pedig, az Ilonkák házában, egy szép női fejet talál „Tanulmány” aláírással, amelyet 1917-ben festett egy névszerint is megnevezett pesti festő. Erősen beleszeret a képbe; állandóan magával hordja s Pestre jutva elhatározza, hogy kikutatja a kép élő megszemélyesítőjét. Minthogy nem ismeri „Árpád nyelvét”, azt hiszi, hogy a „Tanulmány” a látatlanba megszeretett nő neve; egy névjegyzékből kikeresi a festő lakását. Az olasz fronton közben elesett festő apósa helyreigazítja a tévedést, ami a szerelmes szabólegényt nagyon megtöri.

A könyvben gyakran találkozunk magyar szavakkal és mondatokkal (Jó napot! Van-e pálinka? Cseresznye, Leányiskola, huszonöt stb. stb.); néhol egész szabatos magyar helyesírással, máskor meg román, vagy románosan módosított köntösben.

Azzal a jó érzéssel tesszük le a könyvet, hogy egy nyugtalan intelligenciájú, eredetien és elfogulatlanul látó, emberszerető író érdekes írásával ismerkedtünk meg.

*

Ugyanezt mondhatjuk, de még fokozottabb mértékben, művészi élménnyel gazdagodva, G. Cornea regényéről is. Mert Cornea György regénye (*A világ örültsége*) drámai erővel, tragikus megoldással elemzi a fajgyűlölet, az emberszeretet és a szerelem lelkekben viharzó harcát.

Corneának az élete is tragikusan megkapó. Katonatiszt és békés szellemű író, mint a harctéren elesett német Fritz v. Unruh, vagy a magyar Latzkó András. Mint vitéz tiszt harcolta végig a háborút, amelynek izgalmi, örültségei és feszültségei nagyon megrongálták az idegeit. A minap aztán, mikor már idegei egészen felmondták a szolgálatot, egy fürdőben agyonlőtte magát. Egy fürdőben vetett véget az életének a modern örület, a háború rombolása, mint a Senecáénak az antik örület, a *Nero zsarnoksága és égbekiáltó hállatlansága*. A szerencsétlen tiszt és író 8 éves gyermekére egy régi hegedűt hagyott, amellyel szétrombolt idegeinek hasztalan igyekezett megnyugvást és pihenést szerezni olyan sok álmatlan éjszakán. Irodalmi hagyatéka két kiadott és egy kiadatlan regény. A kiadottak közül az egyiket ezek a sorok ismertetik.

A Cornea regénye is azon a vidéken indul neki, amelyen az Aderca-é, illetőleg kissé beljebb az erdélyi hegyek felé: Belényes vidékén. De nem a színház emberi légkörében, hanem kegyetlen harcok, embertelen bosszúállások elrémitő viharzásában, 1919 nagypéntek napján Tárkány község közelében véres ütközetek tombolnak. Másnap esik a község. Modrogn kapitány rémes bosszút áll a falun. A templomba szorult népet egytől-egyig hajmerezítő kegyetlenséggel végzi ki. Bosszú szomját egyéni érzelmek is fokozzák: apja és nagybátyja sorsáért akar elégtételt venni. Az ő százada az ezred végrehajtó közege. A templom alól is sebtiben rendeli be az ezredes magához, a faluban álló Dessewffy kastélyhoz, egy ilyen szerep elvégzésére. Az utcai harcban u. i. a kastélyból is esett egy pár lövés a harcolók közé. Egy tisztet erő halálos lövés véres következményeket hoz a kastély ősz tulajdonosára: Dessewffy grófra. Az öreg gróf, amikor az akarata ellenére házból lövöldöző vörös katonák elmenekültek, kijön és fogadni akarja a bevonulókat. A tisztje elvesztésén dühös ezredes korbácsával arcul üti s az előhívott Modrogannal — fia és leánya szemeláttára — azonnal főbe is löveti. Hába tanúsítják még a saját emberei is, köztük főleg Olaru Emil főhadnagy, hogy nem a gróf a hibás, nem ő lőtt, hisz' ők látták a kert felé elmenekülő vörös katonákat. Később még az is kiderül, hogy az öreg gróf igazi jötevője volt a környékbeli románságnak, hogy fia és leánya tökéletesen beszél románul, mert román iskolába is járt. Júlia, a kivégzett főúr nagyon szép leánya, ájultan hull apja temérére s öntudatlan állapotban éli át a következő pár napot.

Az előnyomulás alatt a polgári foglyokat is magával viszi a sereg s így kerül a két testvér is a nemes lelkű Emil felügyelete alá rendelt polgári fogoly csapatba. A polgári foglyok, Romain Rolland kifejezése szerint, a háború legártatlanabb áldozatai.* Emil mindenképen igyekszik könnyíteni a sorsukon. Ha valahol hosszabb időre megállanak (pld. Belényesen), még a saját pénzét sem kíméli, hogy jó étellel, ággyal stb. láthassa el őket. Ezért Modrogan haragszik is rá, de nyíltan nem mer ellene fellépni, mert Emilnek igen előkelő összeköttetései vannak a nagyvezérkarban s a hadosztályparancsnok is nagybátyja. A tompa kétségbeesésből lassan feleszmélő Júlia a bátyjától megtudja, hogy Emil az atyjuk kivégeztetését is igyekezett volt meggátolni (amiért az ezredes le is hordta). A foglyok közt jóságáért rajongó lelkesedéssel emlegetett finom-arcú Emil meleg részvételével lassankint beköltözik a leány szívébe. Rajongó szerelemre gyúlnak egymás iránt. Emilt a rokonsága mindenáron ki akarja vezényelteni a harcoló csapattestből. Ő azonban most már hallani sem akar erről, mert nem tudna megválni Juliától. Egy nagy tivornya alkalmával (Mezőtúr körül) Modrogan is szint vall. A dorbézolásban megittasulva követeli, fegyverrel kéri a társai erkölcstelen mulatozás közben is józan és undorral távozni készülő Emiltől Juliát, hogy meggyalázza és azután agyonlője. Ha az ijedségtől magukhoz tért tiszték közbe nem vetik magukat, Emil lelövi Modrogánt. Az eset az ezred becsületbírósága elé kerül s Emil fényes erkölcsi győzelmével végződik.

Modrogan mindenképen el akarja választani egymástól a szerelmeseket. Más módot nem kap, tehát ítéletet eszközöl ki a testvérek ellen, akik az említett tiszt meggyilkolásával és más gyilkosok rejtgetésével vádolva kerülnek a haditörvényszék elé. Biztos halál vár rájuk, mert „az öreg gróf kivégeztetését is igazolni kell az ítélettel.” A védelmet Emil vállalja el és nemes lelkének égő szerelmével harcol Júlia életéért. Az egész regényben finoman vezetett lélektanai fonal ebben az izgalmas védelemben pattanásig feszül. De hiába Emil minden lángoló és fölényes védelme. Csak az első vádat tudja visszaverni, csak a halálos ítéletet tudja elhárítani, de a másodikért öt-öt évi börtönt mérnek a testvérekre.

A lelki egyensúlyát szinte elvesztő Emil csak annyit tud kieszközölni, hogy egy darabig még nála maradnak a foglyok. Tokaj alatt nagy lépésre szánja el magát. Egy éjjel csolnakon a tulsó partra akarja átvinni Juliát a megáradt Tiszán keresztül, hogy a háboru után feleségül vegye. Hiába inti Júlia, aki finom női ösztönével megérzi a rájuk leselkedő vézetet. Emil nem hallgat rá. De Modrogan is résen van. Alighogy Emil és Júlia a közeli faluból kocsin a Tiszához hajtottak egy éjjel, ő is utánuk vágat egy gépfegyverrel és két emberrel. A hajnal félhomályában a megáradt Tisza szennyezavaros tükreán lejátsszódik a tragédia utolsó felvonása is. A sodró árban Emil csak a folyó közepéig tud evezni. Modrogan a gépfegyverrel tűz alá veszi őket. Emil szíven találva holtan roskad a csolnakba. Júlia kétségbeesve borul rá. A csolnak felborul s a két szerető szívet elnyeli a zúgó ár.

Ez csak rövidrefogott, szintelen váza ennek a regénynek, amelyet lehetetlen meghatottság nélkül végig olvasni. Ebben is vannak magyar szavak és mondatok, bár nem olyan számmal, mint az Aderca könyvében. Pacifista, emberies szelleme és tendenciája nem olyan kirívó, mint amazé s épen ezért e mű maga művészileg is értékesebb. Többrendbeli sajtóságai közül kiemelem az Alföld, a magyar pusztá költői leírását és a magyar dal érdekes jellemzését. Alakjai, főleg a két fiatal hősé, megkapóan elevenek.

Dr. Bitay Árpád.

Szinnyei Ferenc: *Novella- és regényirodalmunk a szabadságharcig.* Bpest. 1925. Magyar Tud. Akadémia kiadása. I. k. 292 l.

A legutóbbi évekig csupán egy terjedelmesebb mű foglalkozott a magyar novella- és regényirodalommal. Ez a *Beőthy* monográfiája volt: *A szépprózai elbeszélés története*, amely a kérdést nagy alaposággal, anyagában ma is

* Romain Rolland: Au dessus de la mêlée. Paris 1915 (quatre-vingtdouzième édition) p. 68.

forrásértékűleg, módszerében pedig szintén tanulságosan tárgyalja, de csak a XVIII. sz. végéig. 1922-ben jelent meg Császár Elemér jeles könyve (*A magyar regény története*), amely a kérdést csak a regényre korlátozva ugyan, de kezdettől napjainkig vette összefoglaló vizsgálat alá. A harmadik rokontárgyu monográfia, a Szinnyeié, a kérdés fonalát tulajdonképp ott veszi föl, ahol Beöthy abban hagyta, amikor szépprózánkban az *eredetiség* föllép, hogy kiszorítsa a fordítások, magyarítások tömegét. Így a Szinnyei műve némileg párhuzamos a Császáréval, akinek előadása szintén a XIX. sz. anyagánál, a tartalmilag eredeti regényeknél válik részletezővé. De különbözik is tőle abban, hogy részletesen ismerteti novellairódmunk fejlődését is, amit Császár csak szükségképen érint.

Szinnyei a tárgykörével már évek óta foglalkozik. Részletkutatóit közölte a szakfolyóiratokban. Most megjelent kötete a szabadságharcig teljes és befejezett munka. „Megírásában lemondtam a művészi alakításról, a kerekded és nagyvonalu kompozícióról s inkább a tények és adatok rendkívüli tömegének megrögzítésével és rendszerbe foglalásával törődtem. Így talán nem lett élvezetes és művésziileg kielégítő olvasmány, hanem hasznos forrásmunka a jövő irodalomtörténetírói számára.” Így jellemzi és értékeli maga a szerző művét (20 l.). Hogy helyesen fogta-e fel tárgyat s állapította meg módszerét, arról lehet vitatkozni, de a kész munkát mégis csak úgy kell vennünk, ahogy a szerző kezünkbe adja: *adatok tömegének megrögzítése és rendszerbe foglalása.*

El kell ismerni, hogy adatainak száma rengeteg. Igazi tudós munkát végzett, amikor az egykorú lapok és folyóiratok hasábjain megjelent novellákat felsorolja, kimutatászerűleg összeállítja. Aki foglalkozott ilyen irányú kutatással, az a legnagyobb elismeréssel adózik Szinnyeinek éveken keresztül folytatott szívós keresgéléséért s anyaga összehordásáért. A további kutatás számára e téren kevés munka vár. T. i. némely lap és folyóirat anyagának a pontosabb statisztikája s az önállóan is megjelent kötetek bibliográfiai kiégészítése. E tekintetben csakugyan hasznos forrásmunkát adott. Az adatok rendszerbe foglalása azonban már kevésbé sikerült. A *főváros és a szellemi élet a huszas és harmincas években* c. fejezet nem olvad bele a tárgyalás menetébe. A későbbi fejezetek pedig összefoglaló egységes szempont híján — szerte hullók. Majd a megjelentető zsebkönyvek, folyóiratok és hírlapok szerint, majd időrendi alapon (úttörők és követők), majd tartalom (történeti és társadalmi) s végül hatások szerint (francia és angol irány) ismerteti anyagát. Pedig akármelyik elv önmagában is elégséges és felvilágosítóbb. Mert hiszen *történelmi-társadalmi* jelző vagy a *külföldi befolyás* az egész anyagra alkalmazható. A *Jósiká-ról*, *Vajda Péter-ről* és *A Kartbousi-ról* trótt külön fejezetek mindenesetre sikerültebbek. De itt is az idegen hatásnak, a világ-irodalmi áramlatnak a nyomozásában talán helyesebb a megszokott módszer: az elemző rész végén vonni be a tárgyalásba ezt a szempontot. Pl. Jósikánál az első rész: fellépése, lelki fejlődése, külföldi mesterei: Scott és a francia romantikusok, a francia romantika jellemzése s csak ezek után következik Jósika munkássága. Igaz, hogy később újra fejtegeti, kiktől tanult Jósika, de csak rövidesen.

Mindezekről lehet vitázni s lehet hangsúlyozni, hogy a Szinnyei könyve novella- és regényirodalmunk ismeretét új színekkel nem gazdagította. De hogy erre az egész műre is talál, amit annak idején egyik külön is megjelent részletéről mondtunk, az nem vitás. Az t. i. hogy a részletes bizonyítás és a minuciózus beigazolás: ez a Szinnyei érdeme és ehhez alkalmazkodik módszere is. (L. Erdélyi Múzeum 1915. évf. 133 l.)

Dr. Kristóf György.

Bán Aladár: *A finn nemzeti irodalom története*. Budapest 1926. 8-r. 160 l. „Szent István Könyvek” 39. sz.

A finn nemzetről csak 1835-ben, illetőleg 1849-ben a Kalevala megjelenésekor vettek tudomást, de azóta egyre növekvő figyelemben és méltánylásban részesül. Az általános érdeklődésnek a megnyilvánulása Bán Aladár

könyve is, amely a magyar nyelvű finn irodalomnak értékes darabja. Bän Aladár már régi lelkes fordítója és ismertetője a finn irodalmi termékeknek, sőt Karjalában végzett önálló népköltési gyűjtésével közvetlenül is buzgó munkása a finn irodalomnak. A régi lelkesedés vonul végig irodalomtörténetén, ez azonban nem elfogódottá, csupán vonzóvá teszi tárgyalási módját. Nem impresszionista a költői művek értékének megállapításánál. Egyéni véleményét összeveti a már meglevő megállapításokkal s így szűri le az eredményeket. Önálló véleményét mindig jelzi (pl. 144 l.). Irodalomtörténete ezért megbízható.

Könyve bevezetésében ismerteti Finnország földrajzi fekvését, népének lelki vonásait és mindazon fontosabb történelmi mozzanatokot, amelyek a finn nép szellemi életének fejlődésére hatással voltak. Ezeket a szükséges előismereteket kiegészíti végül egy bibliográfia, amely egyrészt a magyar nyelvre lefordított finn költői munkákat sorolja fel, másrészt a fölhasznált forrásmunkákat adja.

Az irodalomtörténet természetesen a népköltészet ismertetésével kezdődik, amelynek gerince a *Kalevala* és a *Kanteletar* élmzése; ezek tüntetik fel a finn népköltészet jellegét és ezek köré csoportosul a runoverseles mibenlétének a fejtegetése és a népmeséknek, közmondásoknak és a varázsköltészetnek a tárgyalása.

A könyv nagyobb részét a műirodalom foglalja el, amelyet I. W. Juvelius nyomán nyolc korszakra oszt: 1150-től a katolikus korról kezdődőleg napjainkig, az új realizmus és romantizmus koráig. Befejezésül tájékoztat a finn időszerzői sajtó és nemzeti tudomány mai állásáról.

Az aránylag rövid — alig 116 oldalra terjedő — műirodalomnak nyolc korszakra való osztása látszólag túlságosan fölaprózza az anyagot, mert olykor egy-egy korszak tárgyalása csak egy és fél vagy két oldalra terjed, mégis tagadhatatlanul lényegbevágó és indokolható, sőt éppen könnyű áttekinthetőségénél fogva maradandó nyomokat vés az olvasó lelkébe, melyeket színes stílusa még inkább kimélyít. Előnye, hogy 1835-ig, a *Kalevala* megjelenésének éve) vagyis a nemzet öntudatra ébredéséig az egyes korokat csak röviden vázolja, mivel célja elsősorban irodalomtörténetet adni a művelt közönség kezébe, nem pedig nyelvtörténeti adatokat. Ez a cél indokolja egyúttal azt az eljárást, hogy miért nem ereszkedik a kisebb írók behatóbb tárgyalásába. Csupán azon jelentős írókat ragadja ki, kiknek egyéniségében megtestesült a korszaklelem áramlata és ezek életének és műveinek tartalmi bemutatásával és jellemzésével érzékelteti a többiek munkásságának az irányát. A nekünk idegen írók egyéniségét azáltal igyekszik élesebben megvilágítani, hogy a magyar irodalomból vesz találó párhuzamokat. Szorgosan ügyel a finn-magyar érintkezések feltüntetésére is, amelyek különösen az újabb időben váltak gyakoriakká és meghittekké.

Könyvét csak ajánlani tudjuk mindazoknak, akik az „ezer tő országának” sajátos népét irodalmából ohajtják megismerni.

Reischel Artur.

Trocsányi Zoltán: Magyar régiségek és furcsaságok. Második sorozat. Budapest 1925. Geniusz. K. 8-r. 141 l.

Ott kezdem, ahol talán végeznem kellene: a Dante könyvkiadó kétség-telenül izléses, tetszetős külsővel, csinos nyomtatással állította ki a Trocsányi Zoltán könyvét, de végig olvasva, mégis bizonyos rezignációval tesszük le. Ezt a rezignációt a külső és a tartalom, a téma és a feldolgozás, az író és műve között levő diszharmonia okozza.

Trocsányi Zoltán először is megtagadta magában a tudóst, mert sem az anyag felkutatásában, sem pedig feldolgozásában nem adott eredetit. De Trocsányi Zoltán nem tudott művésszé sem emelkedni az előadásában, amely nem nyújt többet, mint rövid, népszerű ismertetését egy-egy eseménynek, oklevélnek, könyvnek. Ezeket a kis ismertetéseket semmi belső kapocs nem fűzi össze, sokszor csak adoma jellegük van és a kor erkölcsaire, szokásaira csak itt-ott világítanak rá. Trocsányi nem is akar kultúrtörténeti jelentőséget adni

az eseményeknek, egyetlen célja — mint az első sorozatban kifejti, — hogy érdekesek legyenek.

Bármer mire is méltányolja a közönség ezt a szempontot, végeredményben nem jelent egyebet mint, hogy a tudós kijön laboratóriumából, és leszállva a közönséghez, azt mulattatni igyekszik. Ezért legtöbb esetben megelégszik azza hogy mások kutatásának eredményeit összefoglalja, hogy régi, sokszor draszikus komikummal megnevettesse az olvasót.

A komolyan érdeklődő így is sok jellemző adatot talál a régi törvényekre, szokásokra nézve és bepillanthat nagy urak, mesterlegények, lapszerkesztők életébe s ha a kritikus mégis csalódva teszi le ezt a könyvet: ez csak azért van, mert a tudósnak a közönség kedvéért lemondó megalkuvását látja benne.

Vita Zsigmond.

Hermányi Dienes József emlékirata. Szemelvények. Sajtó alá rendezte: *Kelemen Lajos*. Cluj-Kolozsvár, 1925. Minerva rt. k. 8 r. XII+93 l. Minerva Könyvtár. Szerk. Tavaszy Sándor és Rass Károly. 3. sz.

Memoár-irodalmunkat kultúrhistoriai szempontból becses, kedves és élvezetes olvasmánnyal gyarapította Kelemen Lajos, amikor hozzáférhetővé tette számunkra Hermányi Dienes József XVIII. századi emlékiratát, igaz, vannak a multból ennél értékesebb, tanulságosabb naplók, emlékiratok és krónikák, de egyből sem nyerünk olyan közvetlen képet a kurta-nemes diák s a vidéki református pap életéről, mint Hermányi Dienes emlékiratából. Czegei Vass György és László, akik fölöttébe becses naplókban ugyanannak a kornak (a XVII. sz. utolsó és a XVIII. sz. első harmadának) mindennapi életével is megismertettek, — Hermányinál részletesebben beszélnek ugyan az iskolai életéről, sőt a tanárokról s a papokról is sokszor megemlékeznek, de ők, mint előkelő nemesek, az iskolában is urfiak voltak, annak elvégzése után pedig a papoknak patronusai, — tehát azoknak közelebbi életét nem ismerhették s különben az nem is túlságosan érdekelte őket.

Bár Hermányi a saját családjá képe alapján csak egy bizonyos típusnak a leírását adja, mégis az elbeszélésen számos közérdekű vonatkozás is fűződik keresztül. Ezért emlékirata föltétlen érdeklődésünkre tarthat számot, annál is inkább, mivel írója a pennaforogásban gyakorlott és közvetlen hangú elbeszélő.

A kb. 1670. körül félárvának született ármálisos, de k's-nemes gyermek Hermányi Dienes Péter otthoni nevedése, majd viszontagságos tanulása a részeges és kegyetlen ludi magister keze alatt s a tudásra éhes fiucska szökése a jóhírű falusi iskolamesterhez; majd az udvarhelyi kollégiumba jutása, ahol derék, tudós tanároktól (Lethenyei, Rozgóni, Szathmári Pap János) nyerte későbbi széles tudása első alapját, végül pedig mint a nagyhírű enyedi professzorok (Dési Márton, Enyedi, Pápai Páriz és Kolozsvári István) tanítványa fejezi be iskolai tanulását: e nagyvonalú vázlat is jelöli már ennek az emlékiratnak a XVII. századvégi iskolázás szempontjából elsőrendű művelődéstörténeti jelentőségét.

A hazai tanulmányokat befejezett diák, skinek alkalmá nem adódott a külföldi akadémiák látogatására, falusi mester, majd (jeles ember lévén) rövid idő alatt lelkész lett. Hermányi D. Péterben láthatjuk az el nem poriasodott, de nem gyesedett fejű domi-doctus falusi lelkészek szép típusképét, akit legjobban jellemez az, hogy igen szereti vala, ha valaki nagy dolgokról, Szentírásból s filozófiából kérdezkedik vala ő tőle, és terhére vala, ha a vejei (magok is papok lévén) semmit sem kérdenének, mikor látogatni jőnek vala. (53. l.)

Az apa típusát képviseli a fia is, noha neki a tanulhatást nem kellett kiküzdenie, sőt annak útját maga az apa egyengette. Hermányi D. József (szül. 1699. IX.-26. Olasztelken) a szokásos triviális scholabeli tanulatások után maga is Udvarhelyre került, ahol a képzett és jó tanár Szigeti Gyula György tanítványa volt. Majd Enyedre ment magatovábbképzésére, de az országos nagy pestis 1718-ban egy évre megszakította vele a tanulást.

Itt végződik az emlékirat; annak esetleges második köteté elveszett' azonban a tudós közlő és kommentátor akadályt nem ismerő kutatásai folytán mégis megismerhetjük a szerző további életét is. A fiú sem járt külföldön, hanem vidéki paposkodása után a „kiváló szónok, megnyerő társalgó, jó ízű adomázó és jeles író” (IV. 1) hosszúra nyúlt munkás életét 1763. IV.-12-én fejezte be mint enyedi lelkész. Hermányit saját munkássága dicséreti: 158 kötetnyi munkát írt össze, amelyek azonban — sajnos — ma már legnagyobb részben elvesztek. A fennmaradtak közül ránk nézve legbecesebb a kéziratot „Nagyenyedi Damokritos és Heraklitos” címet viselő anekdota-gyűjteménye és a most kiadott emlékirata „édes szüléiről s magáról.”

Ez a könyv több, eddig megoldatlan kérdésre ad feleletet. Mindenek előtt bizonyos, hogy ez az emlékirat a sok közül egyik kútforrása volt a tudós Benkő Józsefnek, aki — nagybátyja lévén neki Hermányi D. József — annak emlékiratát föltétlenül forgatta, sőt fel is használta, amiről Benkő „Transsilvania”-jának áttanulmányozása bárkit is meggyőzhet. Egyúttal azt is ki kell emelnünk róla, hogy a Bethlen János kancellárius által 1671-ben közép-fokú iskolává átalakított udvarhelyi schola első idejéből Cserei Mihály feljegyzéseim kívül ez az emlékirat az egyetlen, nem pusztá adatokat tartalmazó, de elbeszélő dokumentum.

Itt azonban el nem mulaszthatom felemlíteni Hermányinak egy időrendbeli lévedését, ami annál könnyebben megeshetett vele, mivel ő az édesapja ifjúkoráról — tehát elbeszélés után — emlékezik meg a maga késő vénségében. Ugyanis Hermányi nem tudja „bizonyosan mi okon. Lethenyei helyében Szathmári Pap Jánost” tették schola-rectorrá, majd „ezen Szathmári János után Rozgoni János lön udvarhelyi professor, ki azután fogarasi papságban hala meg.” (16. 1) A helyes kép itt ez: Lethenyi Pál rector meghalt 1680-ban Utána ugyanazon évben Apafi fogarasi udvari papját: Rozgoni Jánost tették meg akadémikus mesterré (t. i. külföldi akadémiát járt mesterré). Rozgoni 1685-ben kolozsi pap lett. Ő utána következett a tudós Szathmári Pap János, aki később, miként Hermányi is említi, a kolozsvári papságot nyerte el, — előbb azonban (1688–89-től) Zilahon és Désen lelkészkedett.¹

E kis tévedés azonban egyáltalában nem rontja le az író más adatainak hitelességét. Viszont pl. Hermányinál látjuk bébizonyítottnak Benkő Józsefnek azt az állítását, hogy Sárpataki Mihály kolozsvári ref. lelkész és Sárpataki Márton ítélmester (a gr. Keresztes Márton-József apja) testvérek valának (22 1). Ez annál is inkább fontos bizonyosság, mert így megérthetjük, hogy ha a kolozsvári ref. egyházközségnek ügyes-bajos dolgai voltak a fejedelmi udvarnál, miért küldték oda rendszeren a legfiatalabb papot: Sárpatakit az ügyek elintézése végett.

Se szeri, se száma e könyvecske lapjain fölmerülő sok érdekes kérdésnek. Közülök csak egynehányat említek. Szigethi Gyula György udvarhelyi professor az 1710-es években már állati bonctant is tanítóit (65. 1.). Ez annál is inkább érdekes a természeti tudományoknak ebben a gyermekkorában, mert ismeretes, hogy külföldön is bonctant csak az akadémiák orvosi facultásain adtak elő: ennél fogva fel kell tételeznünk, hogy Szigeti Gy. György a medicinát is profitálta. Ezt visszafordítva: elfogadhatjuk, hogy minden, akadémizmuskorában medicinát is hallgatott professzorunk tanított az iskolában valamelyes természettudományt is. Az önálló fejedelemség korában ilyen tanárt a ref. iskolákban alig-alig találunk (mint pl. Kolozsvárt bölöni Sikó Jánost, Tolnai Sellyei Istvánt, Enyeden Pápai Páriz Ferencet), — annál gyakoribbak voltak azonban az ilyen professzorok az unitáriusoknál (Csanádi Pál, Dimián Pál, stb. stb.). Így az unitárius oktatás állandóan felszínen tarthatta a természettudományok tanítását, ami mindenesetre „modernebb” színezetet és lényegét adott ennek amazzal szemben.

Látjuk továbbá e lapokról az akkori kornak az orvostudomány leg-
elemibb követelményei közt való nagy járatlanságát, ami azonban nemcsak

¹ V. ö. Kis Ferenc: A sz.-udvarhelyi ev. ref. coll. története 22–24. lapjával és a kolozsvári ref. ekkliázia levéltárának megfelelő dokumentumaival.

a laikusoknak, de maguknak az orvosoknak is együttes és eredendő hibája volt. Az 1718. évi országos pestis-járványnál a pandémia elfolytására megtették az óvintézkedéseket, azonban a ragályozás természetével annyira nem voltak tisztában, hogy ragályterjesztőnek csak magát a pestises holttestet tartották.

Ezeken kívül az emlékirat nevezetesebb vonatkozásai még a következők: Bethlen Miklós kancellárius és író bécsi árestálásáról és haláláról (87. l.), a Rákóczi Ferenc-féle libertás-pénzek forgalmi értékéről (85. l.), Nagybíró József Apafi híres udvari papja (34. l.), és Tofeus Apafi idejébeli ref. püspök (56. l.) összevethető predikációiról, Balassa és Beniczki énekeiről (33. l.) tett feljegyzések stb.

Ez a könyvecske egyformán szól a nagyközönségnek és a szakkutatóknak. Az író stílusa — bár közel kétszáz éves — élvezetes, s hogy még könnyebb legyen olvasása, gondoskodott róla a sajtó alá rendező Kelemen Lajos, aki széleskörű, alapos tudásának élő lexikonából minden, ma már kevésbé használt, vagy általánosan nem ismert fogalmat megmagyaráz. Előli áttekintő és kiegészítő bevezetést ad; végül pedig összesítő zárószóképpen egy térképecskét mellékel a könyvben előforduló székelyföldi helységekről.

A bevezető sorokból úgy tűnik ki, hogy Kelemen Lajos időrendileg egymást folytatólagosan kiegészítő sorozatban kiadni szándékozik egy pár egykorú emlékiratot, hogy a mult időknek szép és dicső, szintúgy a súlyos és dicstelen küzdelmű folyását egykorú szem- és cselekvőleges tanúk szavaiból ismerhesse meg a késői kor embere. Ezt a célt, valamint annak a megvalósítását vállaló Minerva rt. szándékát a legnagyobb örömmel üdvözljük s folytatása elé fokozott érdeklődéssel tekintünk.

Herpei János.

Bartók György: Kant. N. 8-r. 121 lap. „Az Út” kiadása, Torda 1925.

Bartók György, a volt kolozsvári, jelenleg szegedi „Ferencz-József-Tudományegyetem” filozófiai professzora, Kant születésének kétszázadik évfordulója alkalmából, a fenti címen megjelent munkájával áldoz a nagy filozófiai lángelme emlékének. Bevezető sorait ebben a vonatkozásban így fejezi be: „Most, hogy ezen minden örök időkre szóló lángéaz születésének napja immár kétszázadikszor merül fel ismét az idő árájában, hálátelt szívvel sietünk e hajnalfakasztó, revolúciót keltő szellemnek megismerésére mi is, magyarok, kik Kant bölcséletének nem keveset köszönhetünk.” (6. lap). Bartók könyvének jelentőségét emeli aktuális vonatkozása, amennyiben az egyetlen magyar nyelvű és magyar szellemű könyv, amely a jubileumi megemlékezések, cikkek és tanulmányok között megjelent. De jelentőssé teszi a művet az a tény, hogy az egyetlen az egész magyar filozófiai irodalomban, amely a nagy filozófus egész filozófiáját felöleli aránylag kis terjedelemben s ha komprimáltan is, de mégis érthetően és világosan kiterjed a Kant filozófiájára vonatkozó kutatás minden problémájára. Nagy nyereség a magyar szellemi életre általában és a magyar tudományosságra, hogy végre van a kezünkben egy olyan Kantra és filozófiájára vonatkozó magyar könyv, amely a Kant műveinek alapos tanulmányozása és a nagy Kant-irodelom gazdag szempontjainak és kritikájának alapján készült és így teljesen megbízható, komoly irányító a Kant filozófiájának szövevényes útjain s így újabb lehetőség és biztos csatorna a Kant filozófiájában rejülő sok termékenyítő gondolatnak, indításnak és igazságnak elazúkül és megazegényedett magyar szellemi életünkben való átvezetésére.

A mű öt részből és egy függelékből áll, amely méltán beillelt volna, fontosságánál fogva, hatodik résznek: I. Kant élete, személyisége, művei; II. Kant gondolkodásának praekritikai korszaka; III. Kant theoretikus filozófiája; IV. Kant praktikus filozófiája; V. Kant aesthetikája és teleológiája.

Módszere részben irodalomtörténeti, vagy filozófia-történeti, amennyiben Kant filozófiáját műveinek ismertetése kapcsán mutatja be, részben azonban deduktív, elvek szerint magyarázó az egyes művek határain belül. A Kant-irodalomban alaposan jártas, de mindenkéül a Kant műveibe elmélyült

filozófus biztos kezével és tiszta látásával ragadja meg éppen azokat a kanti problémákat, amelyek a legdöntőbb jelentőségűek, amelyek tehát leginkább világitanak bele a Kant filozófiájának teremtő gondolataiba. Szinte azt mondhatnók, hogy a Bartók Kant könyve igen alkalmas kommentára a Kant műveinek, tehát igen hasznos eszköz azok számára is, akik bevezettetést akarnak nyerni e nagyszerű filozófia pompás csarnokaiba, de azok számára is, akik további elmélyülést akarnak kapni e filozófia rendkívül komplikált világában. Nagy tárgyilagosságára vall, hogy mindenütt az igazi Kant-ot magyarázza, még pedig a legnagyobb részében úgy, hogy magát Kant-ot engedi szólni és nem „belemagyaráz”, amint annyi más Kant-kutató tette és teszi.

Bartók könyvének csupán két hiányosságát állapíthatjuk meg. Az első az, hogy az életrajz kapcsán részletesebben kellett volna foglalkoznia Kant személyiségével, s annak tükrében, nagyszerű lelke tiszta, áttetsző és nemes jellemvonásaiban, tehát eleven élettényekben szemléltetni világnézetét, igazolni, hogy a gondolkodás és cselekvés mennyire azonosultak életfelfogásában és életfolytatásában. Kant személyisége és élete megkapóan tiszta szemléltetését és igazolását nyújtja filozófiájának.

A másik hiányossága Bartók könyvének, hogy nem foglalkozik a megérdemelt részletességgel Kant vallásfilozófiájával, illetőleg theologiai felfogásával. Ebben a tekintetben különösen sok elintézetlen kérdése van a Kant-ra vonatkozó filozófiai kutatásoknak.

A könyv külső kiállítása szép és izléses, bár a meglehetősen sok sajtóhiba akadályozza olvasását. Bartók Kant könyvét örömmel üdvözöljük és melegen ajánljuk minden intelligens erdélyi magyar olvasónknak, akik a filozófia és a magasabbrendű szellemi élet kérdéseinek megoldása után vágyanak.

Dr. Tavasz Sándor.

Windelband: Preludiumok. Fordította: *Szemere Samu.* Budapest 1925. Filozófiai Írók Tára IV. k.

Az Alexander Bernát és Bánóczy József szerkesztésében Budapesten megjelenő Filozófiai Írók Tárának negyedik kötetében Szemere Samu fordításában olvashatjuk Windelband Vilmos Preludiumok című tanulmányait. A „Preludiumok”, mint maga a szerző kijelenti, előtanulmányokul akarnak szolgálni az olvasónak a filozófia rendszeres tárgyalásához s összefüggésükben programot alkotnak azokhoz a vizsgálódásokhoz, amelyeket a tudós szerző későbbben szándékozik végezni. A kötetben foglalt nyolc értekezés (Mi a filozófia? Normák és természettörvények, Kritikai vagy genetikai módszer? Történelem és természettudomány, Az erkölcsiség elvéről, Kultúrfilozófia és transzcendentalis idealizmus, A szentséges, Sub specie aeternitatis mind régebbi dolgozat s mindegyikük magában álló egész. De közös feladatot teljesítenek, amennyiben egymást kiegészítve és magyarázva, a filozófiának egy meghatározott fogalmát általánosan érthető módon adják. Mindegyikük kísérlet arra, hogy az olvasót majd közvetve a történelem útján, majd közvetlenül problémákon keresztül a filozófia „százkapujú Thebájá”-ba vezesse. A szerzőnek az volt a szándéka, hogy világosan feltüntesse, mily viszonyban áll a filozófiának általa elgondolt fogalma a történelmi fejlődéshez s a régebbi és mostani filozófia főirányaihoz, a többi tudományhoz és a jelenkori műveltségi állapothoz.

Egészben ezzel egy filozófiai rendszer alaprajzát adja, melyet kritícizmusként nevez, mert ez az alaprajz azonos a Kanti filozófiával, bár sokban eltér az utóbbtól a részleges fogalmi anyag formálásában. Windelband szerint valamennyien, akik a XIX. században bölcselekedtek, Kant tanítványai. De a mai „visszatérés” hozzá nem pusztá felújítása annak a történelmileg meghatározott alaknak, amelyben ő a kritikai filozófia eszméjét kifejtette. „Minél mélyebben fogjuk föl az ellentétet gondolkozásának különböző motívumai között, annál inkább megtaláljuk benne az eszközöket azoknak a problémáknak feldolgozásához, amelyeket probléma-megoldásaival teremtett. Kantot megérteni annyi, mint túlmenni rajta” — írja Windelband.

Szemere Samu fordítása, melyet Alexander Bernát hasonlított össze az eredetivel, gondos és jól olvasható. A híres heidelbergi filozófus kisebb értekezéseinek lefordításával és magyarázó jegyzetekkel való ellátásával Szemere Samu hasznos munkát végezett.

Dr. Perényi József.

Dr. Otto Folberth: „Meister Eckehart und Laotse“. Mainz 1925.

Elmult évtizedek túlhajtott materializmusa és az átszenvedett nagy háború világ megrendítő hatása után, mintegy természetes visszahatás, hogy napjainkban mind a tudomány, mind a mindennap emberei szomjú vágyal áhítozzák a vallásos élményt. Régi idők nagy misztikusai ma lelkes olvasókra találnak.

E korszellem szülötte a megyesi kitűnő szász gimnázium egy fiatal tanárának, Dr. Folberth Ottónak, tavaly megjelent könyve: a „Meister Eckehart und Laotse“, mely a Matthias-Grünwald-Verlag (Mainz) kiadásában, jelent meg, a Dr. M. Laros által szerkesztett *Religiöse Geister* c. vállalat egyik köteteként.

A mű két nagy misztikus összehasonlítása. Egy rövid bevezető részben a *misztika* szó több helytelen magyarozatával szemben, meghatározza valódi értelmét, mely: a beavatott, magába visszavonuló lélek Istennel való betelése, — a népek közös imanyelve, — híd egyik hittől a másikhoz.

A könyv első része Meister Eckehart-ot ismerteti. Életét és művét annak a dominikánus szerzetesnek, kit kortársai az 1326-iki velencei zsinaton eretnokséggel vádoltak, s kinek Kölnben és Strassburgban elhangzott prédikációi ma kezek 600 év után, mind újabb és újabb kiadásokat érnek meg. Külön fejezetben magyarozza a gótikus lélek jellegzetes sajátosságait s végül élénk állítja Eckehart-ot, a gótikust.

A könyv második része hasonlóképpen először egyszerűen ismerteti Laotse-t, életét és művét annak a Krisztus előtt 600 évvel élt kínai bölcsnek, kinek „Tao te King“ című könyvéről talán 5 újabb német fordítás is készült, míg az előttünk való generációnak csak az egy Plänckner-féle volt meg. Itt is külön fejezetet szentel a kínai lélek jellemzésének s végül bemutatja Laotse-t, a kínait.

A könyv befejező része, miután megállapítja a két nagy istenkerező közötti tér és időbeli különbséget, reámutat arra az örök lényegbeli egységre, mely közöttük, mint misztikusok között fennáll, és sejtetve, hogy e közösség minden idők legkülönbözőbb misztikusai között is megvan, dicsőíti a *Teremtés egységét*.

Rodin a francia katedrálisokról írott gyönyörű könyvében leírja, hogyan látogat el esti órában a Soissons-i székesegyházba: „Én, világ-atom, beteltem a tiszteletreméltó századokkal, melyek e csodákat létrehozták és melyek nem halottak. Harangnyelven beszélnek. E három Angelus-kondítás, mely halkán az eget kopogtatja, nem ismer akadályt vagy határt, sem időben sem térben. A mult mélyéből jön és párosul kínai fivéreink gongjának mély kondulásával...“ A beavatott művészlélek e megkapó szavaival tudom legegyszerűbben kifejezni azt az örök igazságot, melynek megérezése Folberth-et könyve megírására készítette.

E komoly tudással, fiatal lelkesedéssel és áttekinthető egyszerűséggel megírt mű legkülönb fejezetei azok, melyek a gótikus és a kínai lélek jellemzését adják. Kínát hangyabolyhoz hasonlítja, melyben minden a tömeg-életet szolgáló munkára van beállítva. A föld, nép, állam és vallás természetadta egysége eredményezi e valódi szocializmust, mely a békében való együtt élni akarás és tudás páratlan példáját mutatja. Kelet kultúrája — tömeg-jelenség, — ezzel szemben a nyugati civilizáció lényegét egyes, különálló személyiségek értéke adja. E szabadon fejlődő, sokoldalú és formagazdag kultúrának egyik legkiválóbb képviselője: Eckehart mester, mint a gótikus lélek valódi megismerésítője. Könyvének erre vonatkozó két leghosszabb fejezete mutat fel legtöbb egyénien eredeti intuitív megérezést. Teljes képet nyerünk a gótikus

korszak világnézetéről és művészetéről; a keresztes háborukat fölelő politikai történetéről, a Parsifal-ban csúcsosodó hősköltészetéről és a scholasztikával összekapcsolódó misztikájáról.

Eckehart, a bölcsész, a művész és prédikátor, századoknak istenkeresője között egyike azon elhívottaknak, kik megtalálták önlélkükben az Istent. Scholasztikus gerincű beszédei, melyekben eleven életerő lüktet, hasonmásai a kor legjellegzetesebb építészeti remekeinek, mert éppen úgy, mint azok, a keresztény vallás eszméjéből indulnak ki; s a kifejezési formák gazdagsága, mellyel nyelvezete ékes, ugyancsak megegyezik a gótikus kőfaragók művészetével, mert szintén egy forrásból merítenek, szülőföldjük kies tájait véve mintaképül.

Az átvett latin dom így lesz német műalkotássá, — és Eckehart prédikációi a német nyelvünk legdrágább gyöngyeivé! A faji öntudat büszkeségével rajzolja meg Folberth, hogyan ölt testet német emberekben a gótikus lélek és hogyan emelkedik a germán erő keresztény alázatossággal párosulva fel Istenhez!

Miután e könyvet először elolvastam, elővettem Rodin már említett művét és utána lapoztam mind azon oldalakat, ahol ő a gótikát, mint a francia táj szülőitét ismerteti: „Egész Franciaországunk úgy benne van katedrálisainkban, mint ahogy a Parthenon magában foglalta egész Görögországot”. — És felkiált: „Beavatva lenni a gótikus szépségbe annyit tesz, mint megérezni fajunk, egünk és tájaink igazságát!”

Amennyire igazságot mond Rodin, éppen annyira igaz van Folberthnek is, ki Goethenek egy Strassburgban kelt irására is hivatkozva, joggal dicsőíti a német gotikát — és ha a gót stílus Istenhez emelő hangulatát például a milánói dom és a Westminster Abbey csúcsívei alatt is éreztük, úgy, — minden ellentét dacára, mely e remekműveket megalkotó népek között fennáll, bízó hittel sejtethetjük — a *Teremtés egységét!*

Mátéfi Zs.

Dános Árpád és Kovács Gábor: *A szociális eszmék fejlődése.* Budapest, 1926. Pantheon.

A Pantheon irodalmi intézet kiadásában megjelent Dános Árpád és Kovács Gábor tollából *A szociális eszmék fejlődése* c. vaskos kötet, mely méltán keltette fel a korunk életbevágó kérdései iránt érdeklődő gondolkodók és a művelt közönség figyelmét egyaránt. A két tudós egyetemi professzor a szociális történetét nem pusztán leírásokban akarták megeleveníteni, hanem mindazoknak a kapcsolatoknak értékelésével, melyek az eseményeket összefűzik, egymásba olvasztják.

Az értékes és érdekes könyvnek különben története van. Mikor a szerzők tíz évvel ezelőtt megírták *Közgazdaságtan* c. műveket, elhatározták, hogy a szociális történetét is feldolgozzák. Tervüket, úgy mint elgondolták, a közbejött világfelforgató események miatt nem valósíthatták meg. Kovács Gábor egy nagy munkában a Lassalle—Marx—Engels képviselte irányokon át a mártakat akarta érzéketleníteni. Dános Árpád pedig Platón, Moruson, Owenen, Proudhonon, Fourier-n és a többi idealistán keresztül a — holnapot. Kovács Gábort munkájának bevégzésében a halál gátolta meg és halálával Dános Árpádra maradt töredékes kézirat, amellyel kiegészítette *Utopisztikus Szociálisizmus* című munkáját Kovács Gábor adataival. Így jött létre ez a könyv, mint a szociális történetének első része, melyet Dános Árpád Kovács Gábor emlékének szentelt.

A hatalmas munka kilenc nagyobb részre tagolódik. Az első rész szól a szociálisizmusról általában. Foglalkozik a szociálisizmus és szocialista szavak eredetével, megmagyarázza a szociálisizmus fogalmát, szól az ismertebb rendszerekről, a kommunizmusról, anarkizmusról, a szociáldemokráciáról, a szindikalizmusról és fejtegeti a szociálisizmus jelentőségét. A második rész az antik (görög—római) világ szociálisizmusát ismerteti. A harmadik rész a vallások (zsidóság—kereszténység) szociálisizmusát mutatja be. A negyedik az utopisz-

tikus szociálizmussal (Morus Tamás Utópiája, az Utópiát követő államregények, a jezsuiták kommunisztikus állama Paragueyban) foglalkozik. Az ötödik rész a francia forradalom előtti természetjogi szociálizmus képét adja. A hatodik a racionalisztikus szociálizmust, a heledik az agrárszociálizmust magyarázza. A nyolcadik részben bemutatja a racionalisztikus szociálizmus filozófiai és centralisztikus irányait (Fourier és iskolája, Babeuf, Cabet és a ikarai kísérletek, Welting). A kilencedik rész a szociálizmus fejlődéstörténeti és tudományos irányairól ad számot. A kötetet betűsoros név- és tárgymutató reszti be.

Alapos tudás, páratlan tárgyilagosság, pompás előadás e nagy fontosságú mű jellemző tulajdonai. A tudományos szociálizmus a tömegmozgalmak kapcsán külön kötetben szándékozik Dános Árpád tárgyalni. A könyvet okulásával és haszonnal olvashatja minden művelt ember.

Dr. Perényi József.

Tulogy János: Erdély geológiája. Cluj - Kolozsvár, 1925. K. 8-r. 62 l. Minerva r.-t. (Minerva Könyvtár. Szerk.: Dr. Tavaszy Sándor és Rass Károly 2. sz.)

Örömmel üdvözljük e kis könyvet, mely az erdélyi könyvkiadó vállalatoktól a nagy közönség kezébe adott könyvek között a természettudományok első fecskéje. Nem panaszkodhatunk, hogy szépirodalmi művekben azegényes sorsunkhoz viszonyítva valami nagy szükségét szenvednénk, azonban a természettudományok tere határozottan elhanyagolt. Ez a feltűnő nagy egyensúlytalanság semmiképpen nem magyarázható az érdeklődés hiányával. A Kír. Magy. Term.-tud. Társulat jelenleg közel 30.000 tagot számlál, már pedig ezek közül jó pár ezer bizonyosan erdélyi, illetőleg a hozzánk tartozó csatolt területekről való.

Létünk, jövőnk parancsolja nemzeti öntudatunk ébrentartását. Kétségtelen, hogy ennek elsősorban a szépirodalom áll szolgálatában, míg a természettudományok inkább internacionális jellegűek. Szépirodalmunk gyors izmosodásának tehát örülnünk kell, jöjjenek tehát minél sűrűbben kötetlei: azokból soha sincs elég. De vigyázzunk, hogy emellett a kultúra egyéb forrásai se tömődjének el. Örülni lehet, hogy van egy olyan vállalatunk, a *Minerva Könyvtár*, melyet programjában ez az elv vezérel.

A szóban levő könyvecske Erdély földjének geologiai kialakulását tárgyalja. Egy fenséges történetet perget le előttünk, mely beláthatatlan évmilliókat ölel át, melynek adatait nem rokon — vagy ellenszenvtől irányított emberi kezek jegyezték fel, hanem a sohasem hazudó természet véste kőbe, rejtette a föld rétegei közé, melyben megalkuvó, önző ürügyek és célok, a fegyveres hadseregek helyett univerzális és könyörtelen természeti törvények, óriás hegységek letaroló és feltornyosító, vagy óceánokat ide-oda dobáló kólosszális erők szerepelnek. Olyan történet ez, melynek az Ember csak szemlélője vagy legfeljebb csak passzív, tehetetlen statisztája, az is — geologiai értelemben — csak tegnapi óta.

Mikor egy havasi táj vadul szaggatott bérceiben, az alatt szeliden csillogó tengerszéken gyönyörködünk, mikor egy enyhe dombos vidék panorámája nyílik meg előttünk, vagy tekintetünk a messzeség kódében síklik a végtelen róna fölött, a kérdések egész tömege nem vetődik-e fel önkéntelenül? Hogyan, miért van ez így; hogyan, mikor, honnan keletkeztek, minő erő szülte, micsoda titkokat rejteget a külszin, stb.? Ezekre a hogyanokra felel ez a kis könyv szűkebb körű hazánk, Erdély földjét illetőleg. Tartalma tehát oly érdekes s az ismeretnyújtásnak annyira kitaposottan ösvényén jár, hogy bizton számíthat szélesebb körű érdeklődésre.

Kezdi a legrégebb geologiai koron, mikor a Föld élettelen felületén a tűz és a víz vívta rettenetes harcát. Innen időrendben átvezet a legfiatalabb kor legjelentősebb mozzanataig, az ősember fellépéséig. E roppant idő kaotikus eseményeit nem tankönyvszerű száraz felsorolással ismerteti, hanem minden kornak a jellemző ecsetvonását emeli ki, melynek színteljeiből lassan-

ként kibontakozik a mai Erdély képe. Szemeink előtt lejátszódnak a hatalmas átalakulások, melyekben a Föld külső és belső erői könnyedén idomítják a a köztömegek rettentő komplexumát. Látjuk Erdélyt látatengert ontó vulkánjaival, látjuk mint ide-oda költözködő óceánok színhelyét. Látunk tengereket beszáradni, csodás erdőket a föld alá temetkezni s mindezeknek megismerjük fennmaradt beszédes emlékeit. Megismerkedünk főbb vonásokban az élet fejlődésével, a régi idők különös állat- és növényvilágával s magyarázatát találjuk a feltűnőbb felületi formáknak. Különös súlyt helyez a szerző — nagyon helyesen — az erdélyi geológiai specialitásokra és azokra a képződményekre, melyek nemzetgazdaságilag fontosak.

Amit „Erdély geológiája” címen olvasóközönségünknek adni lehet, az ebben a könyvecskében mind benne van. Bár stílusa könnyed, élénk és színes, de olvasása komolyabb elmélyedést igényel s élvezése az átlag olvasónak nem lesz könnyű. Ez már a tárgy hibája s nem a szerzőé, akinél legfeljebb csak a helynevek kettős nevének használatát lehetne kifogásolni. Mindenesetre kívánatos ugyan, hogy az egyes helyek román nevét is ismerjük, de ugyanazon névnel elég lett volna csak egy ízben megjelölni a román elnevezést, vagy esetleg a könyv végén összefoglalóan adni az előforduló helynevek román-magyar nevét. Így elkerülhető lett volna a szöveget nehézsévé tevő helynév-torlódás (pl. 21, 22, 38 lap, hol a szövegnek majdnem $\frac{1}{3}$ részét teszik a helynevek).

Végül néhány tiszteletteljes szavam volna a szerkesztőkhöz. E könyvre általános kulturális szempontból bár okvetlen szükség van, de számolni kellett volna azzal, hogy közönségünk a geológiából iskolázatlan, az átlag annak szinte abc-jét sem ismeri. Ilyen összefoglaló geológiai ismertetés olvasásánál tehát óriási nehézségei vannak s féltő, hogy a könyvet nem fogja mindenütt érteni. A könyvön érzik, hogy szerzője küzd ezzel a nehézséggel s ezen a zökkenőn egy kis általános geológiai ismereteket nyújtó bevezetéssel igyekszik túlesni. De bizony az édes kevés, több pedig nem lehetett, mert a szerző keze a könyv terjedelmét illetőleg valószínűleg kötve volt. „Erdély geológiája”-ját meg kellett volna előzni egy másik könyvecskének, melynek mondjuk „Geológiai erők” lett volna a címe, mely megadta volna a kellő geológiai előismereteket. Utána „Erdély geológiája” is értékesebb lett volna, melynek egyébként abszolút becsehöz szó sem fér.

A kiállítást illetőleg két bántó sajtóhibára hívom fel a figyelmet: 37. l. „kiterhelő” helyett „kiálló”, 44. l. „ferditve” helyett „fordítva” a helyes. A mellékelt geológiai térképet pedig legalább kétszer akkora kellett volna venni, hogy annak gondos, aprólékos részletei jobban kiűnjenek.

Dr. Balogh Ernő.

Dr. Imre József: *Orvosi etika.* Budapest 1925. Studium Rt. kiadása.

A magyar irodalomban az orvosi etikáról írott művek rendkívül ritkák. Könyvalakban egyedül Agyagási Károlynak „Orvos és közönség” címen Marosvásárhelyen 1905-ben megjelent, inkább népszerű jellegű etikai műve ismeretes. Orvosi etikai kérdések fejtegetésével inkább csak orvosi hetilapok hasábjain találkozunk egyes idegenből átvett közlemények kivonatos referátuma alakjában, vagy pedig egyéb szociális, vagy kriminális esetekkel kapcsolatban. Éppen ezért örömmel üdvözljük Imre József könyvét, mely e kérdés széles területét a maga teljességében öleli fel s ágas-bogas szövevényébe sokhelyt éles ítélettel világít be. Az etikai kérdések tárgyalásának csak ott van értelme, ahol erre a szükség kialakult. A történelem bizonyítja, hogy idők folyamán a szükség erre mindig megvolt és különösen nagy mértékben megvan ma. Az etikai érzéknek a nagy háború után bekövetkezett általános leszűntöződése ilyen szükségesség mellett bizonyít. A romlás az orvosi társadalmat sem hagyta érintetlenül. A féktelen szabadosság itt is az etikai és morális érzék nagymérvű lefokozására vezetett. Eszközök és módok kerültek önző célok elérésére alkalmazásba, melyeket addig tiltott a kari tisztességérzet. Ezeket az anomáliákat, melyeknek csirája minden társadalmi csoportban, tehát az or-

vosiban is mindig megvolt, most sokkal gyakrabban látjuk felbukkanni, sokszor csak a pénzszerzés és a haszonhajhászás céljából, de épen elég gyakran vitalis existentialis érdekek kényszerítő hatása alatt is. Az existenciáknak a mindinkább térhódító kereskedelmi szellemtől való függésbe kerülése itt is szükségképpen vezetett az orvosi hivatásnak az üzleti szellemmel való átszővődéséhez, amihez hozzájárul még az is, hogy a nagy zavarosban szünetlenül tódult a szellemi pályákra az ifjúság s a pusztán szám és nem minőség szerinti való laza elbírálás elősegítette az erkölcsileg gyengén megalapozott elemeknek előtérbe kerülését.

Ilyen viszonyok között jól esik hallanunk egy hosszú, munkás és tisztas élet tapasztalataiban megőszült tudósnak a jóindulat melegétől sugárzó s magas etikai érzékről tanuskodó előadásait. Nem annyira előírások, mint inkább jótanácsok és utasítások ezek az írások, melyeket haszonnal lapozhat a kezdő is, de a nézeteiben megmerevedett öreg orvos is. Mindenki találni fog benne egy-egy olyan szakaszt, mely épen rá vonatkozik s amely büszkeséggel tölti el, ha meggyőződésének épen megfelel, de szégyennel is, ha eselleg épen vele vág szemközt. A műnek nagy tartalmi gazdagsága s a melléje csatolt „Orvosi rendtartás”, melyet a Magyar Országos Orvos Szövetségnek 1900 IX. 2-án Esztergomban tartott congressusa elfogadott, kodifikáló jellegű is ad, melynek paragrafusaihoz felmerülő vitás kérdésekben bizást fordulhatunk eredményes jó tanácsért.

E könyv 10 előadás keretében tárgyalja a címében foglalt kérdést, kiegészítve ezt az „Orvosi Rendtartás”-ról szóló már említett melléklettel. Ezek az előadások megvilágosítják az orvos és beteg egymáshoz való viszonyát, az orvosi gyakorlat gyarapításának tisztas és tisztességtelen eszközeit s a gyógyítási kötelezettséget. Megtudjuk, hogy mik az orvos szükséges tulajdonságai s boldogulásának etikai feltételei. Megtudjuk, hogyan kell élnie az orvosnak betegei irányában. Kifejti az orvosi titoktartás kötelezettségének fogalmát és határait. Megkapjuk az orvosi eljárások és kurák erkölcsi bírálatát, az orvosi felelősség definícióját. Külön veszi bírálat alá az orvosi foglalkozás különböző ágait: az általános orvosival szemben a szakorvosi, a hivatalos és a nem gyógyító orvosi gyakorlatot, továbbá az orvosnak kartársai és rendje iránt tartozó kötelezségeit, valamint az orvosi szervezkedések ügyét is. A nem orvos-közönség számára is rendkívül hasznos tudnivalókat tartalmaz az a fejezet, mely a betegek kötelezségeiről beszél orvosokkal szemben. Beható megvitatás tárgya az orvos gazdasági élete a díjazás elméletével s módjával egyetemben. Ép így rátér a szerző az orvosok között levő gazdasági és társadalmi válság kérdésére, valamint a jövőben ezen válság megoldásának kilátásaira is. Az utolsó előadás az orvosoknak a közjólét iránt való kötelezségeiről, az orvosnak és környezetének kölcsönös egymásrahatásáról és az orvos feladatairól szól a nemzet életében.

Imre József írásaiban, minden kiválóságuk mellett is átérzik az, hogy egy gyökerekkel teljes mult magaslatáról tárják őket elénk. Nem érzik ki belőlük elléggé az orvosi rend körében tapasztalható sokszor absurd anomaliák fölött való elgondolás szükségessége. Ily anomaliák közé tartozik pl. a sanatoriumok szabad és állandó hirdetési lehetősége az egyes orvosi rendelők hirdetéseinek szigorú megkötöttségével szemben, az ezzel a különbséggel járó összes consequenciákkal egyetemben. Úgy érezzük, hogy amikor munkájának eredményesebb létele érdekében sokkal szabadabb mozgási lehetőséget követel ki magának az orvosra vonatkozásban is. Az etikai törvények örök szükségességét a megváltozott kor megváltozott szükségéihez való alkalmazkodás nem fogja lényegében károsan érinteni és épen ezért a mai kor etikai törvényei sem lehetnek oly szűkre szabottak, hogy mellettük az egy-magába álló orvos is ki ne fejthesse teljes akcióképességét.

Nagy hálára vagyunk kötelezve a szerzővel szemben könyvének megjelentetéséért. Az orvosi kart érdeklő kérdéskör kapunk kimerítő, tiszta, világos képet. Hatása bizonyosan meglesz úgy a belső megtisztulás, mint a kívülről fenyegető támadások ellen való védekezés érdekében is.

Ez a gazdag tartalom már magában is jelzi azt az érzést, amit Imre József könyve képvisel. Hatása bizonyára meglesz s ezért hálások lehetünk

a szerzőnek, hogy gazdag tapasztalataival és emelkedett gondolkodásával épen a mai időkben az orvosi kar és a közönség figyelmét ezekre az etikai kérdésekre irányította.

Dr. Török Imre.

Magyar Életrajzi Lexikon. Szinnyi József: Magyar Írók Élete és Munkái kiegészítő sorozata. Írja és szerkeszti dr. Gulyás Pál. I. kötet 3. füzet. Aixinger—Altmann. Bpest. 1925. Lantos Rt. 8 r. 257—384 hasábololdal.

E nagytértékű írói lexikon első két füzetét a *Pásztortűz*-ben (1925., 358, 519 l.) ismertettük s örömmel állapítottuk meg e vállalat sikeresnek ígérkező folytatását. Most megjelent harmadik füzete is az első kettő méltó folytatásának bizonyul. Aki az eddigi három füzetet átlapozza, akár a tömör írói életrajzokat, akár az írók művei összeállítását vagy a repertorium sokoldalú és gazdag anyagát nézi, csak teljes elismeréssel adózhat a szerkesztőnek, aki munkásságával mindenként ráteremtett oly nagy föladat megoldására, amilyen ez a magyar írói lexikon.

Ez a harmadik füzet az Aixinger—Altmann nevek között több mint háromszáz íróról nyújt adatokat. Ezek közül csak azokat a vezetőket neveket említjük, melyek legalább öt íróval szerepelnek ilyenek az *Ajtai* 5, *Ajtai* 16, *Alapi* 7, *Albert* 19, *Albrecht* 12, *Albrich* 8, *Aldor* 5, *Alexander* 3, *Alexi* 19, *Álföldi* 23, *Almás* 34, *Alpár* 8, *Alszegehy* 6 és *Altman* 8 névvel. A füzet legismertebb nevű két írója *Alexander* Bernát az esztétikus és *Aldásy* Antal történetíró, kik közül a füzet az elsővel 5, a másodikkal 4 hasábon foglalkozik. Egyébként 247 íróról nyújt új életrajzi, írói és repertoriumi anyagot s 59-nél ad Szinnyi művéhez kiegészítést, vagy néhol helyesbítést. Az utóbbiakhoz azonban nem számítjuk azokat a régi írókat, kiknek művei kéziratban és Szinnyi koráig az irodalomban földolgozatlanul maradtak. E füzet néhányilyent is szolgált.

A romániai illetve jórészen erdélyi írók ebben a füzetben 70 névvel szerepelnek. Közük 22 románnal és szásszal is (11—11) találkozunk. *Albert Mihály*ról az erdélyi szászok legkiválóbb költőjéről a lexikon két és fél hasábon nyújt jó tájékoztatást.

A romániai, illetve csaknem teljesen erdélyi írók közül az *Ajtai* és *Ajtay* 11 névvel, az *Albert* 12-vel szerepel. *Ajtaiak* vagy *Ajtayak* a következők: A. Aladár ügyvéd, A. (Szabó) András orvos, A. Boldizsár (1689), A. Jakab (1720) és A. János unitárius papok, A. Jenő főerdőtanácsos, A. József közigazgatási bíró, A. Miklós bölcsészethallgató, A. Sándor erdőtanácsos, *Ajtay* (Kovács) Albert nyomdatulajdonos és szerkesztő, *Ajtay* K. Sándor egyetemi orvos-tanár.

Az *Albertek* közül magyarok: A. Áron posta és táviráda-főtiszt, A. Ferenc áldozópap, A. Ferenc főbányabiztos, A. János unitárius lelkész, A. Juliánna tanítónő, A. Károly tornatanító, A. Sándor ügyvéd, A. Vilmos tanár. A két fennebbi népes névsor között két kolozsvári író neve húzódik meg: a nem rég elhalt *Ákontz* Károly egy. m. tanár orvos és a rég elpihent *Albach* Géza polgármester neve. Az *Albisy*-ek négyen szerepelnek: Béla berkenyesi birtokos, Katalin ref. tanítónő, László keresk. utazó és Tamás (1726) marosvásárhelyi kollégiumi assessor és könyvtáros. Az erdélyi magyar *Albrecht*-ek közül Ferenc és Lajos ügyvédekkel találkozunk. Az utóbbi azonban rem a ref. egyházkerületnek, hanem a kalotai ref. egyházmegyének volt főgondnoka. A romános hangzású *Albu* Mózes egykori sepsiszentgyörgyi ügyvéd a régi zágoni székely lófőcsalád tagja volt. *Alexa* Ferenc örmény-kath. plébánosnak nem találjuk meg születési évét. Mivel a róla szóló cikkből azt következtetjük, hogy ma is élő író: ezt a hiányt sajtó mulasztása terhére kell írunk. Ezt csak annak a megvilágítására említjük meg, hogy néha a lexikoni adatok pontossága és teljessége egyellen levelezőlap meg nem írásán mulik. A mint a róla más által közölt adatok mutatják, munkás író és nagyon sajnálatos, hogy a Magyar Életrajzi Lexikon sokfelé közölt fölhívásának, mely mindenkit fölhért rövid önéletrajza beküldésére, aki bármily csekély írói működést is

kifejtett, valami okból nem tett eleget. A lexikon nevei közt azonban nem ő áll egyedül ilyenként. A mostani füzetből is csak a már eddig felsorolt nevekből többre mutathatnánk rá olyanokra, akik a nagy cél érdekében e csekély szolgálatot sem tették meg. Ha véletlen; sajnálatos; ha szándékos; kárhuzatos. Nem egyéni, hanem irodalmi közérdek, hogy egy ily lexikon minél teljesebb legyen s mivel a szerkesztő és az őt támogató komoly sajtó elégszer közölték a lexikon adatgyűjtő felhívását, a mulasztás semmiként sem irható a szerkesztő rovására. Ez alkalommal ismételten kérjük különösen B. betűvel kezdődő vezetéknevű íróinkat, hogy a nagyértékű lexikon adatgyűjtő munkája támogatására küldjék be rövid önéletrajzukat az Erdélyi Irodalmi Szemle szerkesztőségébe, mely azt a Magyar Életrajzi Lexikon szerkesztőjéhez juttatja. Csekély fáradsággal nagy szolgálat s itt a szerénykedés csak gyerekes tempozás, vagy a nagy irodalmi cél meg nem értéséből folyó sajnálatos gyengéség lehet. Egyik sem mentség, ha egy nagy irodalmi közérdek rovására megy.

A lexikon *Alexy* és *Alexi* nevei közül a szövegből megállapíthatólag erdélyiek, vagy innen származtak el: A. Elza magánzó, teozofus és szociologus író, A. Gusztáv városi tisztviselő és A. György főmérnök. Erdélyi volt *Alfay* Zoltán posta és táv. főigazgató is, s itt működött *Alföldi* Béla szászvárosi tanár. *Alföldi* Géza ügyvédrel (Temesvár) nincsenek életrajzi adatok. Alig hihető, hogy oly nagy és intelligens városba, mint Temesvár, ne jutott volna még el annyira széles körbe a Magyar Életrajzi Lexikon célja és jó hite, hogy e hiányt ne lett volna alkalom elenyésztetni. Sajnálatos, hogy hiánynak kell megállapítanunk. Az *Algya* családból Miklós főispáni titkár, Sándor cs. és kir. tábornok és *Algya-Pap* Sándor honvédelmi min. csoportfőnök nevével találkozunk. Az elsőnek életrajzi adatai csekélyek. *Algyógyi* (Hirsch) Ármán dr. bécsi orvos, és *Alliquander* Lajos bpesti tanár szintén erdélyi származásúak. Az előbbi azonban németül írt.

Az *Almási* és *Almásy* nevű írókból a lexikonban Benjámín ref. theologus (1702), Endre színész, Erzsébet tanárnő, József ref. koll. senior (1698), Mihály prot. pap (XVII. sz.) és Sámuel ref. esperes-lelkész szerepelnek. Az utóbbinál születése és működése helye *Páncélcseh* helyett *Páncélcseh*, kijavítandó sajtóhiba. E névcsoportból újra lehetne alkalmunk megemlíteni kolozsvári író, aki most a lexikonból kétségtelenül saját mulasztása folytán kimaradt. Végül erdélyi származású *Altai* (Altmann) Rezső tanár is.

A magyar írókon kívül e füzetben 1918 előtt folytatott munkásságuk alapján a román és szász írók is szerepelnek. Románok: *Albáni* Miklós ny. áll. igazgató, kinek működése egyik helye helyesen Vajdarécse, a másik Alsószombatfalva; *Albini* Septimiu hírlapíró és tanár. A román *Albu* írókból szerepel István gimn. igazgató, A. Livius főgimn. tanár. Román írók még: *Alexandru* János g. kel. lelkész, *Alexandru* St. C. tanító, *Alexics* György tanár, *Alexi* Artemius Publius tanár, *Alexi* János g. kath. püspök, A. Theochar magánzó, *Al-George* Florián tanár, *Almásanu* Dávid tanár. Szász írók a már említett *Albert* Mihályon kívül a füzetben: *Albert* Frigyes, A. György és Gyula ág. ev. lelkészek, *Albrecht* Gusztáv ág. ev. tanár, *Albrich* Adolf a szász egyetem fogalmazója. *Albrich* nevének és szászok még: A. Károly gimn. igazgató, Márton lelkész és Mihály rajztanár. Ott látjuk továbbá *Alesius* Oszkár brassói polgármester-helyettes és *Alexi* Márton tanító nevét is.

A füzetek szép kiállítása a Lantos Rt. könyvkiadóhivatalának válik dicséretére.

Kelemen Lajos.